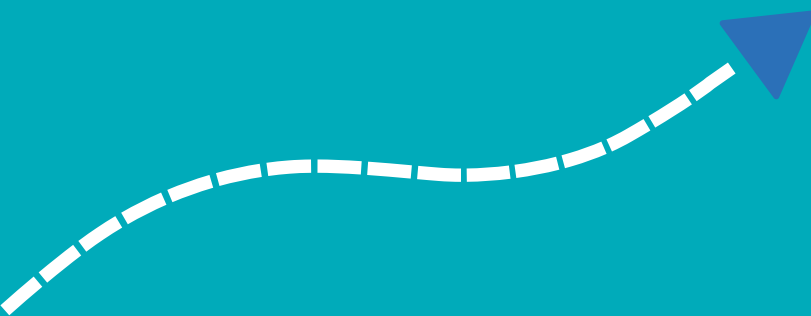

VEEBIKURSUSE “RÄNDEKOOI” LUGEMISMATERJAL

MAAILMAKOOI.EE/RANDEKOOI

JAGATUD
TEKONNAD

11. LÕIMUMINE JA KOHANEMINE

Mari-Liis Jakobson

Üks protsess, mis üha mitmekesistuvaid ühiskondi koos aitab hoida, on lõimumine. Aga mida see endast täpsemalt kujutab? Selles peatükis saadki tutvavaks lõimumiskäsitlustega. Samuti saad teada, mis lõimumist takistab, miks see alati suure hurraaga ei toimu, ning veidi saad aimu ka lõimumispoliitikast Eestis.

Lõimumine ehk integratsioon paistab tänapäeval olevat justkui kõikjal: koolides harrastatakse õppeainetevahelist lõimingut ehk ülesandeid, mille raames õpid ühtaegu näiteks nii muusikat kui ka matemaatikat; köögitehnika on sageli integreeritav ehk köögikappidesse sisseehitatav, nii et välisel vaatlusel ei saagi aru, millise ukse taga võiks peituda nõudepesumasin või külmkapp. Ka ühiskondade puhul räägitakse üha enam nii sotsiaalsest, kultuurilisest, majanduslikust kui ka mis tahes muu tasandi lõimingust ja sidususest. Sisuliselt tähendab lõimumine ehk integratsioon sidustumist. Ühiskonna lõimumine tähendab seega, et eri inimeste, eri gruppide vahel tekivad kontaktid, sidemed – lõimed –, mis loovad tunnetuse ühiskonnast kui ühisest tervikust. Lõimumise tulemuseks pole tingimata ühiskond, kus kõik on omavahel sõbrad, küll aga ühiskond, kus kõik ühiskonnarühmad osalevad eri valdkondades võrdsemal määral ning keegi pole täielikult ära lõigatud: näiteks ei jää kõrvale tööturult, poliitilisest või ühiskondlikust elust, kultuuritarbimisest pelgalt oma vanuse, soo, päritolu, elukoha, ühiskondlikku kihti kuuluvuse tõttu. Kindlasti ei kaota lõimumine ühiskonnarühmade piire ega ebavõrdsust – noored jäävad noorteks ja vanad vanadeks, rikkad rikkamaks ja vaesed vaesemaks. Küll aga peaks inimesed sissetulekust, vanusest või päritolust sõltumata tajuma end täieõiguslike ühiskonnaliikmetena ja saama vastavalt ka ühiskonnaelu eri valdkondades kaasa lüüa.

Lõimumine võib olla spontaanne, isegi paratamatu protsess. See toimub iga päev. Kui ühe ühiskonna sees pole just tekkinud täiesti eraldiseisvad paralleelühiskondi, on paratamatu, et puututakse teistsuguste inimestega kokku kas poes, juuksuris, koolis või töökohal, ning kuidagi tuleb see ühine keel leida. Ja mitte ainult sõna otseses mõttes. Ent lõimumine on ka midagi, mida proovitakse erinevate poliitikasuundadega soodustada või kiirendada.

Erinevad vaated lõimumisele

Lõimumine võib tähendada ka väga erinevat. See ei ole kindlasti väärtusvaba sõna, ühtede seostub see millegi väga heaga, teistele jälle negatiivsega. Miks? Sest lõimumine on alati natuke seotud ka võimusuhetega. Kas lõimumine tähendab, et mina pean sinu keele ära õppima, või hoopis seda, et sina õpid minu oma? Kes ütleb, kuidas sobib näiteks koolis või töökohal riietuda ja käituda? Ja kas vaba päev antakse siis, kui on minu või sinu usupüha? Ja ka arusaamad lõimumisest on ajas palju muutunud.

Assimilatsioon ehk sulandumine

20. sajandi keskpaiku kerkis nii Ameerika Ühendriikides, aga ka näiteks Nõukogude Liidus esile assimilatüivne vaade lõimumisele. Sisuliselt tähendab assimilatsioon sulandumist ehk n-ö riigi ühisenäiteedi, kommete ja keele ülevõtmist. Ameerika Ühendriikidest on juba kaua räägitud kui rahvaste

[sulatuskatlast](#), kuhu siseneb palju eri päritolu inimesi väga erinevatest kultuuridest, aga sulatuskatlast väljuvad ühesuguse keele, kultuuri ja väärtustega ameeriklased. Ja üks näiteks Brežnevi-aegne Nõukogude Liit püüdis teha sama: juurutada ühist asjaajamiskeelt (vene keelt) kõigis liiduvabariikides ning kasvatada väärtusruumi mõttes tõelist "nõukogude inimest". Ainult et eestlastele kui vähemusrühvusele suure Nõukogude Liidu mastaabis ei paistnud see mingi positiivse ühisidentiteedi ehitamise projektina, vaid venestamisena. Ja paiguti tingis selline sulandumispoliitika hoopis etniliste identiteetide tugevnemise ja vähemuste soovi eristuda.

[Klassikalistes assimilatsiooni käsitlustes](#) (näiteks Ameerika sotsioloogi Milton M. Gordoni 1964. aasta raamatus "Assimilation in America") tähtsustatigi just kultuuriliste erinevuste ületamist esimeses faasis. Eeldati, et kui inimene on omaks võtnud keele ja kultuuri, saab ta hakata sulanduma ka kõigil teistel rinnetel: osaleb tööturul, liigub ühiskonna sotsiaalses hierarhias, on valmis sõlmima segaabielu. Mõistagi on see algul raske, sest kõiki erisusi pole võimalik kaotada. Näiteks kui oled teise nahavärviga või kõneled keelt aktsendiga, pead ikkagi taluma teatud eelarvamusi ja diskrimineerimistki, aga küllap see aja jooksul väheneb.

Assimilatsiooni on omajagu kritiseeritud, sest kuigi räägitakse ühisidentiteedi loomisest, siis sageli mõeldakse selle all domineeriva rühma identiteeti, millega kinnistub ka selle rühma eelispositsioon näiteks tööturul ja mujalgi. Suuresti assimilatsioonile vastukaaluks tekkis mitmekultuuriline käsitlus ühiskonnast, mis lähenes lõimumisele vähemuskultuuri positsioonilt. Assimilatsiooni kriitika võtab hästi kokku [karikatuur](#), kus ahv, elevant, kala ja teised loomad peavad tegema eksami: ronima puu otsa. Loomulikult õnnestub see ahvil ilma igasuguse harjutamiseta, aga pingviini või kala eksam ebaõnnestub ilmselt isegi siis, kui nad muud ei teegi, kui harjutavad. Võiks ehk öelda, et selle karikatuuri joonistaja ongi mitmekultuurilisuse eest seisja, kes tõmbab tähelepanu assimilatsiooni puudustele: näiliselt võrdne kohtlemine loob ühiskonnas ikkagi hierarhiat ja ebavõrdsust.

Mitmekultuuriline lähenemine ehk multikulturalism

Aga mis on siis mitmekultuurilisuse positiivne programm? Sisuliselt tähendab see, et igaühel on õigus olla selline, nagu ta on: rääkida oma keelt, viljelda oma kultuuri, kanda meelepäraseid rõivaid või ususümboleid, aga mis kõige olulisem – väärtustada ka teiste õigust teha sedasama.

Mitmekultuurilist lähenemist on ka omajagu kritiseeritud, ja põhjusega. Keskendudes erinevustele, kippus pildist välja jääma ühisosa. Kui iga rahvakild suhtleb omas keeles ja viljeleb oma kultuuri, ei teki ju ka eri ühiskonnarühmi lõimivaid kogemusi. Pigem tuleb esile inimeste tribalistlik instinkt ja nõnda kapseldutaksegi. Näiteks – kuidas on Põhjamaades tekkinud nn immigrantide linnaosad? See ei ole üksnes loomulike majanduslike protsesside tulemus, vaid 1970. aastatel aetud täiesti teadlik [poliitika](#). Toona arvati, et on väga hea mõte, kui ühest piirkonnast pärit immigrantid saavad elada koos ja luua oma kogukonna, sest nii saavad nad üksteist toetada, praktiseerida oma "eksootilist" kultuuri ja nii ei teki ka kultuurikonflikte kohalikega.

Osalt on siin tõetera tõesti sees – kogukonnad funktsioneerivad etnilise kapitali baasil – see tähendab, et grupikuuluvus tagab, et teised grupi liikmed tahavad sind aidata, aitavad hakkama saada. Aga tähelepanuta jäi, et selline kapseldamine võib hoopis kultuurikonflikte võimendada, sest laiemas vaates jäävad eri rühmad ikkagi näiteks majanduslikult ebavõrdseks. See, et üks vähemusrühma esindaja aitab teisel vähemusrühma esindajal elamispinna leida ja võtab ta oma kohvikusse nõudepesijaks, ei tähenda, et nad ei tajuks ebavõrdsust võrreldes mõne suurema rühma esindajaga, kellel on võimalus oluliselt haljemale oksale tõusta. Nii et isegi kui elevant suudab läbida pikki vahemaid savannis ja kala ujuda, jääb võitjaks ikkagi ahv, sest tema oskab puu otsa ronida.

Kultuuridevaheline lähenemine ehk interkulturalism

Nii liigutakse mitmel pool hoopis kolmandas ja isegi neljandas suunas, nimetame neid kultuuridevaheliseks lähenemiseks ja uusassimilatsioonismiks. Kultuuridevahelise lähenemise järgi on lõimumise põhieeldus see, et eri rühmad suhtlevad teineteisega. Gordon Allport on sõnastanud [kontaktihüpooteesi](#), mis väidab, et enamusgrupi ja vähemusgrupi omavahelised kokkupuuted vähendavad eelarvamusi. Ja mitte ainult selle ühe vähemusgrupi suhtes, vaid vähemuste suhtes üldisemalt. Hilisemad uuringud on näidanud, et pelk kontakt ei pruugi mõistagi kohe muutusi tuua, oluline on ka kontaktide sisu ja kestus. Eelarvamuste kadumist mõjutab oluliselt ka taustkontekst: näiteks, kui tugevad on rahvuste- või päritolupõhised vastasseisud ühiskonnas laiemalt, kas sisserände või vähemuste temaatika on hetkel tugevalt politiseeritud või on taust neutraalsem. Sestap võivad teatud eelarvamused edasi elada ka kontaktide kaudu üsna hästi sidustatud ühiskonnas, kuid kindlasti areneb empaatia ning teatud situatsioone või küsimusi osatakse paremini vähemuste positsioonilt hinnata.

Kokkuvõttes, interkulturalistide meelest on lõimumise eeldus see, et tekitatakse võimalusi omavahel kokku puutuda – olgu selleks siis ühine koolivõrk, isegi kui õpitakse eri keeltes, vaba aja veetmise võimalused, teenindusasutused või midagi muud. Seetõttu on oluliseks lõimumismootoriks ka ettevõtted, kus on mitmekultuuriline töötajaskond, või kooliealised lapsed, kes mitte ainult ei lõimu ise, vaid lõimivad ka oma vanemaid kultuuridevaheliste võrgustikega.

Ka Eestis on mitme lõimumiskava fookuses olnud just venekeelse ja eestikeelse elanikkonna kontaktide suurendamine. Seda eesmärki on teeninud nii mitmedki [kultuuri- ja spordiprojektid](#), mida avalikest vahenditest on rahastatud. Taani pealinnas Kopenhaagenis on aga algatatud lausa ulatuslik elamumajandusprojekt, mille raames rajatakse eeskätt endistesse immigrantlinnaosadesse uusi kogukonnakeskusi – näiteks raamatukogusid, spordirajatisi – ning samal ajal ehitatakse ka elamu- ja kuhu antakse soodsaid üüripindu teist päritolu inimestele, et linnaosade elanike koosseisu mitmekesistada. See loob eeldused, et tekiks ka gruppidevahelisi kontakte, mis aitavad ühiskonda rohkem tervikuks lõimida.

Uusassimilatsioonism ehk kodanikuintegratsiooni lähenemine

Ent süvenenud on ka arusaam, et assimilatsioon kriitikaga visati laps koos pesuveega välja. Selleks, et kontaktid süveneksid ning ebavõrdsus väheneks, on siiski vaja ka teatud ühist keelt ja komberuumi. Ent on ka mõistetud, et komberuumi kujundamine ei tohi käia ainult ühepoolset või ülalt alla riigiprojektina, vaid kõigil peab seal olema mugav tegutseda. Sellist mõtteviisi kannab uusassimilatsioonism: omamoodi kompromiss mitmekultuurilisuse ja assimilatsioonismi vahel.

Uusassimilatsioonismi põhimõte on järgmine: nii vähe ettekirjutatud lõimimist kui võimalik, aga samas nii palju kui vajalik. Enam ei seata nii ambitsioonikaid eesmärke, nagu omal ajal oli nõukogude inimese kujundamine või ühiskondliku sulatuskatla käivitamine. Pigem püütakse kokku leppida võimalikult minimaalses, mida eri ühiskonnarühmad oma eripärast sõltumata peaks kindlasti tegema ühtmoodi, kuid muidu on kõigil õigus elada oma elu täpselt nii, nagu nad ise ihkavad. Näiteks et riigis on ühine asjaajamisekeel, mida kõik ühiskonnaliikmed vähemalt minimaalsel tasemel valdavad, ning kõigil elanikel on kohustus austada riigi õiguskorda, aga mis keeles suheldakse omavahel vabal ajal või millist usku keegi järgib, on igaühe vaba valik.

Uusassimilatsioon lähenemine on üsna populaarne ka Eestis. Valdav osa lõimumispoliitika meetmeid keskendub justnimelt keeleõppe toetamisele ning uussisserändajate kohanemisele siinse asjaajamiskeskonnaga. Keele omandamine on ühelt poolt üks teise emakeelega inimestelt kõige suuremat

pingutust nõudvaid lõimumise abinõusid (mistõttu on ka mõistetav, miks riik omalt poolt seda mitmel moel toetada püüab), ent teiselt poolt ka üks kõige tõhusamaid eeldusi, mis võimaldab hiljem inimestel omavahelisi kontakte tekitada. Ent keeleoskus annab võrdsemad võimalused ka näiteks tööturul, nagu viitavad ka [integratsiooni monitooringu uuringud](#). Kohanemise tugi, mis aitab uutel tulijatel siinse asjaajamisega hakkama saada ja tutvustab põhilisi Eestile omaseid õigus- ja käitumisnorme, seevastu väga suurt pingutust sisserändajalt ei nõua, kuid loob baasmiinimumi selleks, et ühiskond saaks harmooniliselt toimida.

Tõsi, ka selles minimaalses ühisosas on sageli raske kokku leppida. Mis on see, mida on hädasti vaja ja kelle moodi need reeglid rohkem on? Veel raskemaks muudab kogu protsessi rahvusküsimusi ümbritsev identiteedipoliitika. Ikka ilmub aeg-ajalt esile nii enamus- kui ka vähemusgruppide esindajaid, kes ütlevad, et ühisosa leida või erinevusi lubada on nendele kuidagi ohtlik. Ühed ütlevad, et burka kandmine alandab naisi, teised jälle, et burka keelamine häbistab neid, ja kolmandad küsivad, et kui burkad ära keelatakse, siis miks tohib oma kaelas eksponeerida risti. Ühed ütlevad, et venekeelses koolis käivate laste tulevase karjääri võimalused on ohustatud, sest nad ei õpi ära eesti keelt. Teised ütlevad, et venekeelsete laste eestikeelses kooli saatmine ohustab karjäärivõimalusi, sest nende akadeemiline edukus teistes ainetes on kehvem. Kolmandad aga ütlevad, et venekeelsed lapsed eestikeelsetes koolides ohustavad hoopis eestikeelsete laste akadeemilist edukust.

Juba eesti vanarahvas teadis, et hirmul on suured silmad. Ja mõistagi pole me ainsad, kes selle tõsi- asja läbi on hammustanud. Jaapanlased näiteks ütlevad, et hirm puhub tuult purjedesse. Ja lõimumisele hirm just kaasa ei aita. Hispaanlastel on vanasõna, et hirm ja armastus ei söö kunagi samast taldrikust.

Aga hirme on võimalik ületada. Kamerunlastel on ütlus, et kui panter teaks, kui palju teda kardetakse, teeks ta märksa rohkem kurja. Kas järelikult on võimalik sellest hirmust ka võitu saada?

Aruteluküsimusi

- Aruta, mille poolest erinevad multikulturalistide ja assimilatsioonistide vaated lõimumisele. Milline oleks ühiskond, kus toimub täielik assimilatsioon? Mis on selle plussid ja miinused? Aga milline on totaalselt multikultuuriline riik? Mis on selle elukorralduse plussid ja miinused?
- Proovi kokku panna oma lõimumiskava. Sõnasta mõni lõimumisvaldkonna probleem oma kodukandis või Eestis tervikuna ja aruta, kuidas oleks võimalik seda lahendada.

Lisalugemist

Põhjalikuma eestikeelse käsitluse lõimumisest leiab kõrgkooliõpiku "Poliitika ja valitsemise alused" (toimetajad Leif Kalev ja Anu Toots) 15. peatükist "Rahvusriik ja mitmekultuurilisus".

Eesti lõimumiskavadega saab tutvuda Kultuuriministeeriumi kodulehel: <https://www.kul.ee/kultuuri-line-mitmekesisus-ja-loimumine/strateegilised-dokumendid/sidusa-eesti-arengukava-2021-2030>.

Üks oluline lõimumisteenuste värav Eestis on Integratsiooni Sihtasutus: <https://integratsioon.ee/>.

KULTUURIMINISTEERIUM

Rändeteemalised tekstid on välja töötatud projekti "Jagatud teekonnad" raames mida kaasrahastavad Euroopa Komisjon, Kodanikuühiskonna Sihtkapital, Eesti Kultuuriministeerium ja Eesti Välisministeerium arengu- ja humanitaarabi vahenditest.